

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Bijlagen

Bijlagen bijgevoegd bij afstudeeronderzoek
“Salduz; een betere rechtsbescherming voor
militairen in het buitenland”.

Nienke van der Kolk

Juridische Hogeschool Avans-Fontys

10-1-2017

Koninklijke Landmacht

BIJLAGE I

Bijlage I

Interview met luitenant-kolonel mr. Bianca Jansen, 20 oktober 2016.

Even voorstellen:

Luitenant-kolonel mr. Bianca Jansen werkt als verbindingsofficier krijgsmacht bij het openbaar ministerie. Haar vorige functie was bij de Directie Operaties (DOPS) waar de meeste verzoeken voor rechtsbijstand in het buitenland binnen komen en behandeld worden.

Wat is uw ervaring met militairen in het buitenland die ervan verdacht worden een strafbaar feit gepleegd te hebben? Hoe ziet de situatie in de praktijk eruit?

Het is niet ondenkbaar dat militairen in het buitenland over de schreef gaan. Dit kan te maken hebben met allerlei dingen, van diefstal tot ongecontroleerd schieten op een ongewapende vijand. De Koninklijke Marechaussee (KMar) doet dienst als politie binnen Defensie. De KMar zal betrokkene dus aanhouden en verhoren. Aangezien het een verhoor is waar betrokkene toch vaak als verdachte is aan te merken, geldt ook bij dit politieverhoor dat verdachte recht heeft op consulatie voorafgaand aan het verhoor en bijstand door een raadsman tijdens het verhoor.

In de praktijk is het niet zo dat er een aantal advocaten rondlopen in een uitzendgebied. Dit is een totaal onwenselijke situatie. Er is een piketlijst met advocaten met een specialisatie in militair strafrecht die worden gecontacteerd. Dit gaat via het inlichtingencentrum in Arnhem. De advocaat in kwestie wordt naar de DOPS gebracht en via VCL in verbinding gebracht met de verdachte. Vaak is het wel zo dat na het eerste gesprek (en het eerste verhoor) de militair gerepatrieerd wordt om zo het onderzoek en proces in Nederland af te laten lopen.

Er wordt veel heisa gemaakt over allerlei regelingen die de rechtsbescherming van militairen in het buitenland zouden moeten verbeteren. In de praktijk wordt de persoon in kwestie vaak gerepatrieerd dus?

Ja, dat is voor alle betrokkenen een stuk makkelijker. In Nederland kan het onderzoek dan afgemaakt worden en de rechten van de verdachte beter beschermd worden.

Heeft het Salduz-arrest een impact gehad op het werkveld denkt u?

Na de uitspraak waren er eigenlijk weinig mensen binnen Defensie of het OM die echt het besef hadden dat er dus iets mee gedaan moest gaan worden. De politiek wist al dat er dus een wetswijzing aan zat te komen, maar dat duurt doorgaans een aantal jaren. Persoonlijk was het voor mij geen grote impact. Pas later kwam het besef dat er dus ook iets geregeld moest gaan worden voor de militairen die in het buitenland zich inzetten.

Het is goed dat er aandacht aan wordt besteed maar persoonlijk vind ik het een beetje overdreven. Zoals ik al aangaf wordt in de praktijk betrokkene 9 van de 10 keer gerepatrieerd naar Nederland. Het onderzoek voor zover dat nodig is in het uitzendgebied wordt afgerond en het proces wordt opgestart in Nederland.

Overste Bianca Jansen laat een beleidsbrief zien van het College Procureurs-Generaal van 11 oktober 2016. Het onderwerp van de brief: Consultatie- en verhoorsbijstand militairen in operatie- en oefengebieden in het buitenland.

Deze brief is net uitgegeven. Hij wordt niet openbaar gemaakt maar wel gedistribueerd binnen het OM, Ministerie van Defensie en verschillende rechtbanken. De beleidsbrief behandelt in principe alle onderwerpen die ook in je scriptie aan bod komen. Het enige onderwerp waar ik persoonlijk het niet mee eens ben is de rol van de Officier-Raadsman. Die wordt heel makkelijk buiten beschouwing gelaten als zijne persoon met niet voldoende juridische kennis om een verdachte te kunnen bijstaan en zo dus te voldoen aan de eis van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor.

We bespreken de beleidsbrief kort. Dit is interessant. Wordt er in de praktijk ook echt gebruik gemaakt van een beveiligde telefoon of video-verbinding?

Ja, indien wij er de middelen toe hebben, wordt dit uiteraard geprobeerd. In sommige landen kan er echter geen verbinding worden gemaakt en dan wordt het telefonisch geprobeerd.

Vind u het zelf niet een beetje raar, dat indien er geen verbinding kan worden gemaakt de militair in kwestie maar genoeg moet nemen met een telefoonverbinding?

Nee, in het uitzendgebied doen de meeste militairen ook afstand van hun recht op rechtsbijstand omdat het gaat om een klein vergrijp. Voor strafbare feiten waar de enige optie repatriatie is geldt dit natuurlijk niet. Dan wordt aanbevolen dat de militair gebruik maakt van zijn zwijgrecht totdat hij of zij zich weer in Nederland bevindt.

U vindt het dus voldoende rechtsbescherming bieden?

Jazeker.

Zijn er nog andere dingen waar u iets over wilt zeggen?

Ik heb nog een tip voor je voor je scriptie. In de Operationele Personeelsaanwijzing (OPA) mis ik nog een beleidsstukje over dit onderwerp. Als je toch bezig bent met een onderzoek, zou je als aanbeveling mee kunnen nemen dat er nog een alinea of twee toegevoegd moet worden aan de OPA. Misschien dat je deze zelfs zou kunnen schrijven.

Dat is zeker een fijne tip. Ik dank u vriendelijk voor uw tijd.

BIJLAGE II

Bijlage II

Interview met mr. Don Ammeraal, werkzaam bij het Expertisecentrum Militair Strafrecht Openbaar Ministerie (EMSOM), 20 oktober 2016.

Als ik het goed begrijp bent u degene die ik moet danken voor de beleidsbrief?

Ja dat klopt, ik en een collegae zijn de auteurs van de beleidsbrief.

Om heel eerlijk te zijn heeft de beleidsbrief natuurlijk al een aantal vragen beantwoord. Vind u het erg als ik om een paar meningen vraag?

Nee hoor.

U werkt voor EMSOM. Kunt u kort uitleggen wat dat is?

EMSOM is een expertisecentrum voor militair strafrecht. Hier werken voornamelijk advocaten die een specialisatie daarin hebben. Ik werk voor het Openbaar Ministerie. EMSOM is in 2007 opgericht, omdat men van mening is dat het Openbaar Ministerie, in gevallen van vervolging van een militair bijvoorbeeld, wel moet kunnen beschikken over specifieke militaire juridische kennis. De beleidsbrief van 11 oktober 2016 is daar een voorbeeld van.

Aan u uiteraard ook de vraag: post-Salduz, heerste er toen een gevoel binnen het EMSOM dat daar iets mee gedaan moest worden?

Zoals Bianca al heeft gezegd werd het arrest niet met een enorme impact ontvangen. Aanvankelijk was iedereen tevreden met de uitspraak, betere rechtsbescherming voor verdachten en pas later ging het balletje rollen dat dit mogelijk problemen op kan leveren voor de militaire sfeer. Omdat de wetgeving ook traag werkt, is er in 2010 een Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor opgesteld. Die is aangevuld met een aantal beleidsbrieven. Recente uitspraken van de Hoge Raad hebben er natuurlijk voor gezorgd dat er eerder gehoor gegeven moest gaan worden aan de verhoorbijstand dan de implementatietermijn die de EU heeft verbonden aan de Richtlijn.

Ondanks dit alles is de beleidsbrief van 11 oktober 2016 de eerste die echt specifiek ingaat op het hoe en wat in buitenlandse uitzend- en oefengebieden.

In de beleidsbrief wordt maar kort aandacht besteed aan de Officier-Raadsman. Er wordt gezegd dat de Officier-Raadsman niet voldoet aan het criterium bijstand door een advocaat die gekwalificeerd en bevoegd is om verdachten of beklaagden juridisch advies en juridische bijstand te verlenen. Vanwaar deze afweging?

Iedere verdachte heeft recht op rechtsbijstand van een advocaat. Een Officier-Raadsman, hoewel handig omdat deze zich meestal al in het uitzendgebied bevinden, is geen advocaat. Vandaar dat de Officier-Raadsman wordt uitgezonderd in de brief. Indien de verdachte dit wenst en afstand heeft gedaan van zijn recht op een advocaat, mag hij bijgestaan worden door een Officier-Raadsman.

Ligt het dan niet voor de hand dat verdachten sowieso afstand doen van hun recht op rechtsbijstand omdat dan de kans kleiner is dat ze gerepatriëerd worden?

Die kans zit er altijd in. In de praktijk is het ook zo dat veel militairen in het buitenland sowieso afstand doen van hun recht op rechtsbijstand om de repatriëring te voorkomen. Het uitsluiten van de Officier-Raadsman als volledige advocaat zoals het EHRM de term 'laywer' gebruikt is dus niet zo erg als dat men zou denken.

Ik dank u voor uw tijd.

BIJLAGE III

College van procureurs-generaal

Voorzitter

Postadres: Postbus 20305, 2500 EH Den Haag.

Arrondissementsparket Oost-Nederland
T.a.v. de heer J.J.A. Lucas en mevrouw M. Kunst
Postbus 9032
6800 EP ARNHEM

Bezoekadres:

Prins Clauslaan 16
2595 AJ Den Haag
Telefoon +31 (0)88 699 1100
Telefax +31 (0)88 699 0165

Onderdelen	HIC/MIZA en B&S	Bij beantwoording de
Contactpersonen	J. Nijhof en H.J. Dullaart	datum en ons kenmerk
Doorkiesnummer(s)	088 - 6994568/ 088 - 6998846	vermelden. Wilt u slechts
Datum	11 oktober 2016	één zaak in uw brief
Ons kenmerk	PaG/B&S/17563	behandelen.
Uw kenmerk	-	
Bijlage(n)	2	
Onderwerp	Consultatie- en verhoorbijstand militairen in operatie- en oefengebieden in het buitenland	

Geachte heer Lucas en mevrouw Kunst,

Ter uitvoering van de Europese richtlijn met minimumregels voor het recht op rechtsbijstand in strafprocedures¹ (hierna: Europese richtlijn) is een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend. De Europese richtlijn moet uiterlijk op 27 november 2016 in nationale regelgeving zijn omgezet. Bij arrest van 22 december 2015² heeft de Hoge Raad het tijdstip waarop meerderjarigen recht hebben op verhoorbijstand in het belang van de rechtszekerheid vervoegd naar 1 maart 2016. Vanaf 1 maart 2016 moeten verdachten in ieder geval voor aanvang van het eerste verhoor actief op dit recht worden gewezen. Het recht op een advocaat tijdens het politieverhoor gold al voor minderjarigen.

Naar aanleiding van het arrest van de Hoge Raad heeft het College van procureurs-generaal op 10 februari 2016 de beleidsbrief Openbaar Ministerie raadsman bij politieverhoor per 1 maart 2016 (hierna: beleidsbrief) opgesteld. Deze beleidsbrief betreft een wijziging van de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor (2010A007)

¹ Richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van Europa van 20 oktober 2013 (PbEU L 294)

² ECLI:NL:HR:2015:3608

(hierna: Aanwijzing) ten aanzien van de daarin opgenomen regels over verhoorbijstand van minderjarigen en bevat tevens een aanvulling ten aanzien van de verhoorbijstand voor meerderjarigen.

In beginsel is bij strafvordering in militaire zaken het Wetboek van Strafvordering van toepassing. Aldus is de positie van de militair in een operatie- of oefengebied in het buitenland vergelijkbaar met die van een verdachte burger in Nederland. Met betrekking tot consultatiebijstand aan militairen in operatie- en oefengebieden zijn bij brief van 3 mei 2011³ aanvullende procedureregels bekend gesteld, welke een aanvulling betroffen op de Aanwijzing. De recente wijziging van de Aanwijzing middels de beleidsbrief noopt tot nadere procedureregels ten aanzien van verhoorbijstand voor militairen in missiegebieden. In dit kader vult deze brief de beleidsbrief van 10 februari 2016 aan, met gelijktijdige intrekking van de brief van 3 mei 2011.

Rekening houdend met de specifieke omstandigheden in operatie- en oefengebieden in het buitenland en de beperkingen die deze voor een verdachte bij de uitoefening van diens recht tot toegang tot een advocaat met zich mee (kunnen) brengen, wordt in deze brief zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij de procedure zoals die geldt voor meerderjarige verdachten in Nederland.

De inhoud van deze brief is van toepassing op alle militaire operaties (inclusief marineschepen) en oefeningen in het buitenland (buiten het koninkrijk) waar eenheden van de Nederlandse krijgsmacht aan deelnemen en ten behoeve waarvan een detachement van de Koninklijke Marechaussee ter uitoefening van de militaire politietaak wordt meegezonden dan wel ingevlogen.

Waar in de Aanwijzing en de beleidsbrief wordt gesproken over 'raadsman', zal in deze brief de term 'advocaat' worden gebruikt om als zodanig een duidelijk onderscheid te maken met de aanvullende voorziening inzake rechtsbijstand die in de Wet militaire strafrechtspraak is opgenomen, te weten bijstand door de 'officier-raadsman'⁴. In het slot van deze brief zal nader worden ingegaan op de rol van de officier raadsman in relatie tot het recht op consultatie- en verhoorbijstand.

³ Brief Rechtsbijstand verhoor militairen van 3 mei 2011, PAG/B&S/15709

⁴ In de Europese richtlijn en relevante jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens wordt ook de term 'advocaat' gebruikt.

Onderscheid strafzaken

In alle gevallen heeft de verdachte het recht op consultatiebijstand voorafgaand aan het eerste inhoudelijke verhoor en recht op verhoorbijstand tijdens het verhoor. De Aanwijzing, zoals laatstelijk gewijzigd bij de beleidsbrief, is daarom ook van toepassing in militaire operatie- en oefengebieden, tenzij daarvan in deze brief wordt afgeweken. De afwijkingen houden verband met de militaire omgeving waarin de strafbare feiten zijn begaan en de verdachte en de opsporingsambtenaren zich bevinden.

De Aanwijzing onderscheidt drie categorieën strafzaken, te weten A-zaken, B-zaken en C-zaken. Dit onderscheid is niet onverkort toe te passen op strafbare feiten die zich tijdens militaire operaties en oefeningen in het buitenland (doorgaans) voordoen. In deze brief wordt dit onderscheid dan ook losgelaten en een andere indeling gehanteerd. In plaats daarvan wordt onderscheid gemaakt tussen zaken waarin er redenen aanwezig zijn om de verdachte militair op strafvorderlijke gronden te repatriëren en zaken waarin deze redenen niet aanwezig zijn. Ten aanzien van de zaken waarvoor geen redenen aanwezig zijn om op strafvorderlijke gronden over te gaan tot repatriëring, wordt vervolgens, met het oog op mogelijke vergoeding van de kosten van rechtsbijstand, nog onderscheid gemaakt tussen zaken waar voorlopige hechtenis voor is toegelaten en zaken waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegelaten.

Gevoelige zaken

Ongeacht de aard en de ernst van de strafbare gedraging, zorgt de militaire omgeving waarin het misdrijf is begaan en het onderzoek moet worden uitgevoerd in het algemeen voor een hoog afbreukrisico en genereert daardoor veel media-aandacht. Zodoende kan een militaire strafzaak al snel als een gevoelige zaak worden aangemerkt. Voor gevoelige zaken geldt onverkort dat de verdachte geen afstand kan doen van het recht op consultatiebijstand. Gevoelige zaken zijn in ieder geval: schendingen van het humanitair oorlogsrecht, overtredingen van de geweldsinstructie, strafrechtelijk verwijtbare gedragingen met de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg, drugsgerelateerde feiten, strafbare feiten ten aanzien van en/of met betrokkenheid van buitenlandse collega's c.q. coalitiepartners, strafbare feiten richting lokale bevolking, feiten die daadwerkelijke schade hebben toegebracht aan de uitvoering van de operatie en feiten gerelateerd aan gerubriceerde informatie.

Uitbreiding toepassing voorlopige hechtenis

De Wet militaire strafrechtspraak bepaalt in artikel 1, tweede lid dat het Wetboek van Strafvordering van toepassing is, tenzij daarvan in eerstgenoemde wet wordt afgeweken. Een afwijking als in deze bepaling bedoeld, is te vinden in artikel 26 en 27 van de Wet militaire strafrechtspraak. In artikel 26 Wet militaire strafrechtspraak is geregeld dat aanvullend op de gevallen als beschreven in artikel 67 Wetboek van Strafvordering een bevel tot voorlopige hechtenis ook kan worden gegeven in geval van verdenking van een misdrijf uit het Wetboek van militair strafrecht waarop een gevangenisstraf van twee jaren of meer is gesteld. Bovendien kan een bevel tot voorlopige hechtenis worden gegeven bij verdenking van een beperkt aantal misdrijven waar een lagere gevangenisstraf dan twee jaar op staat. Het betreft hier opzettelijke ongeoorloofde afwezigheid in vredestijd (art. 98), opzettelijk zich onttrekken of ongeschikt maken voor de vervulling van zijn dienstverplichtingen in vredestijd (art. 106, eerste lid), opzettelijk niet opvolgen van een dienstbevel in vredestijd (art. 127, eerste lid) en het opzettelijk niet opvolgen van een dienstvoorschrift (art. 136, eerste lid aanhef en onder 1).⁵ Het merendeel van de strafbare feiten die zich in het missiegebied voordoen, betreft feiten waarvoor, als gevolg van deze aanvullende wettelijke bepaling op het Wetboek van Strafvordering, voorlopige hechtenis mogelijk is.

Dwangmiddelen in operatie- en oefengebieden

De aard van het strafbare feit bepaalt grotendeels of er aanleiding is om over te gaan tot het toepassen van dwangmiddelen zoals aanhouding en inverzekeringstelling.⁶ De ervaring leert echter dat er in het merendeel van de zaken in het operatie- of oefengebied geen noodzaak aanwezig is om de verdachte militair aan te houden en dat kan worden volstaan met het uitnodigen/ontbieden van de verdachte voor verhoor. Gelet op de regelgeving ten aanzien van het recht op rechtsbijstand zou in deze gevallen kunnen worden volstaan met de mededeling aan verdachte dat hij voor aanvang van het verhoor voor eigen rekening een advocaat kan raadplegen. Echter, vanwege de specifieke omstandigheden in operatie- en oefengebieden en de

⁵ Ten overvloede wordt opgemerkt dat de Wet militaire strafrechtspraak ook een aanvullende grond geeft voor voorlopige hechtenis, namelijk gewichtige reden van militaire veiligheid. Artikel 27, tweede lid Wet militaire strafrechtspraak beschrijft wanneer deze grond in aanmerking kan worden genomen.

⁶ Een voorbeeld waarin tot aanhouding is overgegaan betreft een strafzaak uit 2003 met betrekking tot twee militairen die in Banja Luka een collega zwaar hadden mishandeld (Rb Arnhem, 09 februari 2004, ECLI:NL:RBARN:2004:AO3295 en ECLI:NL:RBARN:2004:AO3301).

bepkeringen die deze voor een verdachte bij de uitoefening van onderhavig recht met zich mee kunnen brengen, wordt in deze brief voor feiten waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten aansluiting gezocht bij de procedure die geldt voor de aangehouden meerderjarige verdachten in Nederland. Indien toepassing van deze dwangmiddelen wel in de rede ligt, geldt als uitgangspunt dat de verdachte militair om strafvorderlijke redenen wordt gerepatrieerd. De beslissing hiertoe wordt genomen door de officier van justitie.⁷

Worden bij toepassing van deze dwangmiddelen de daaraan verbonden wettelijke termijnen overschreden, dan dient in een proces-verbaal te worden beschreven welke omstandigheden hieraan ten grondslag hebben gelegen.

Repatriëring

Voor zover mogelijk, vindt het strafrechtelijk onderzoek naar strafbare feiten plaats in het operatie of oefengebied.⁸ Alleen als het opsporingsbelang of de aard van de verdenking de uitvoering van (voortgezette) vrijheidsbeneming zoals aanhouding en invezekeringstelling dit vergt, zal de verdachte militair op voorstel van de officier van justitie worden gerepatrieerd (strafvorderlijke repatriëring). In beginsel zal deze militair eerst bij terugkeer in Nederland worden aangehouden en aan een eerste inhoudelijk verhoor worden onderworpen. Per geval dient te worden gezien of er aanleiding bestaat om te voorzien in begeleiding door de Koninklijke Marechaussee.

De situatie kan zich voordoen dat het strafbare feit geen aanleiding geeft om een verdachte militair om strafvorderlijke redenen te repatriëren, maar dat de commandant om hem moverende redenen voornemens is de verdachte militair terug te laten keren naar Nederland. In dat geval dient de Koninklijke Marechaussee in overleg met de officier van justitie te kijken of het onderzoeksbelang vergt dat verdachte in het operatie- of oefengebied wordt verhoord en verdachte in afwachting

⁷ De Officier van Justitie dient zijn voornemen tot repatriëring te communiceren met de commandant van het bataljon of vergelijkbare eenheid waarvan de verdachte militair deel uit maakt. Zie in dit verband de Instructie protocol repatriëring verdachte militair (2007I005) d.d. 10 december 2007.

⁸ Zie in dit verband ook de Aanwijzing opsporing en behandeling militaire zaken (2013A006), d.d. 12 maart 2013 waarin wordt aangegeven dat de justitiële reactie of interventie met betrekking tot een strafbaar feit tijdens een uitzending of een oefening ten behoeve van de generale preventie ter plaatse door het voeren van een lik-op-stuk beleid zoveel mogelijk en bij voorkeur plaatsvinden tijdens die uitzending of oefening.

van het verhoor in het uitzendgebied dient te blijven, dan wel dat het verhoor in Nederland plaats kan vinden.

In alle gevallen dient de procedure als beschreven in de Instructie protocol repatriëring verdachte militair (2007I005) te worden gevolgd.

Consultatiebijstand

Voorafgaand aan het eerste inhoudelijke verhoor in het operatie- of oefengebied, wordt de verdachte militair gewezen op het recht op consultatiebijstand. Op grond van de Europese richtlijn doet het daarbij niet ter zake of de verdachte militair al dan niet is aangehouden. De verdachte militair zal worden gefaciliteerd in de uitoefening van dit recht door hem/haar in de gelegenheid te stellen telefonisch dan wel via een ander communicatiemiddel (bijvoorbeeld videoconferentie⁹) overleg te voeren met een advocaat. Als de verdachte er echter op staat om voorafgaand aan het verhoor een ontmoeting te hebben met een fysiek aanwezige advocaat, dan kan hem/haar dit recht niet worden ontzegd. In dat geval zal in overleg met de officier van justitie moeten worden bekeken of, alle feiten en omstandigheden in ogenschouw nemend, het verhoor kan worden uitgesteld tot de reguliere terugkeer van de militair in Nederland, of dat repatriëring van de militair noodzakelijk is.

Bij de consultatie moet de verdachte militair vertrouwelijk met diens advocaat kunnen spreken. De faciliteiten die de Koninklijke Marechaussee ter beschikking staan in een operatie- of oefengebied zijn evenwel niet vergelijkbaar met die van een politiebureau in Nederland. Ter plaatse zal de Koninklijke Marechaussee moeten bezien — in voorkomend geval in overleg met de commandant — in welke ruimte het telefoongesprek kan worden gevoerd en welke maatregelen moeten worden getroffen opdat de vertrouwelijkheid wordt gewaarborgd. In geen geval mag een opsporingsambtenaar het gesprek kunnen volgen. In een proces-verbaal moet worden vastgelegd onder welke omstandigheden het gesprek is gevoerd.

Indien het strafbare feit gerelateerd is aan omstandigheden die in verband met operationele veiligheid niet via een onbeveiligde verbinding mogen worden besproken, dan moet het gesprek tussen de militair en de advocaat via een beveiligde verbinding worden gevoerd en moet de advocaat derhalve in de gelegenheid worden gesteld zich te begeven naar een defensielocatie waar een dergelijke verbinding beschikbaar is.

⁹ Term zoals gebezigd in artikel 131a Wetboek van Strafvordering.

Verhoorbijstand

Voorafgaand aan het eerste inhoudelijke verhoor in het operatie- of oefengebied, wordt de verdachte militair gewezen op het recht op verhoorbijstand. Ten aanzien van de verhoorbijstand laten de specifieke omstandigheden in het uitzendgebied het in het algemeen niet toe dat de advocaat fysiek aanwezig is bij het verhoor. Derhalve zal het bijwonen van het verhoor door de advocaat en zijn deelname daaraan middels een videoconferentie dienen plaats te vinden.¹⁰ Indien er ter plaatse geen videoconferentie verbinding aanwezig is, of indien deze verbinding niet tot stand gebracht kan worden, kan de advocaat, mits verdachte hiermee instemt, het verhoor bijwonen met behulp van een telefoonverbinding. Verdachte dient in de gelegenheid te worden gesteld om over deze instemming met zijn advocaat te overleggen. De opsporingsambtenaar deelt verdachte mee dat hij deze instemming te allen tijde kan herroepen en vermeldt de instemming van verdachte samen met deze mededeling in een proces verbaal.

Indien er ter plaatse geen videoconferentie verbinding aanwezig is, deze niet tot stand kan worden gebracht en/of verdachte niet instemt met verhoorbijstand met behulp van een telefoonverbinding, kan, indien het opsporingsbelang daartoe aanleiding geeft, de verdachte militair op voorstel van de officier van justitie worden gerepatrieerd teneinde het verhoor in Nederland te laten plaatsvinden (heroverweging strafvorderlijke repatriëring).

Kosten

Voor zover de militair verdacht wordt van een feit waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten, kan deze gebruik maken van een piketadvocaat, aangezien deze militaire verdachte zich in een vergelijkbare positie bevindt als de aangehouden meerderjarige verdachte in Nederland. Aan het gebruik van een piketadvocaat zijn in deze gevallen geen kosten verbonden. Indien de militair verdacht wordt van een feit waarvoor geen voorlopige hechtenis is toegelaten of indien de verdachte gebruik wenst te maken van een gekozen advocaat, dan zijn de kosten hiervan voor eigen rekening.

Gebruik videoconferentie

Bij het gebruik van videoconferentie is de keuze van de te gebruiken technologie in principe vrij, zolang er maar in een directe beeld- en geluidsverbinding wordt

voorzien; deze verbinding kan derhalve zowel middels een videocamera als ook middels een webcam of — in geval van voortschrijdende techniek — anderszins tot stand worden gebracht.¹¹ Het Besluit videoconferentie schrijft echter wel voor dat, gelet op het feit dat de videoconferentie plaatsvindt met een persoon die zich buiten Nederland bevindt, het gebruikte systeem aan de internationale standaarden dient te voldoen.¹²

Door zowel de verhorende opsporingsambtenaar in het buitenland als de opsporingsambtenaar in Nederland die de advocaat faciliteert in het gebruik van de videoconferentie verbinding wordt in een proces verbaal melding gemaakt van de kwaliteit van de verbinding en van eventuele bijzonderheden hieromtrent.

Tot slot wordt benadrukt dat ten aanzien van bepaalde strafbare feiten een verhoor middels videoconferentie niet is toegestaan. Op grond van het Besluit videoconferentie mag dit middel bijvoorbeeld niet worden toegepast ten aanzien van een zedenmisdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten en ten aanzien van een strafbaar feit waarbij een dodelijk slachtoffer is gevallen. In deze gevallen zal de verdachte militair (veelal) op strafvorderlijke gronden worden gerepatrieerd.

Officier-raadsman

Binnen het militaire strafprocesrecht is het voor de verdachte militair ook mogelijk om zich te laten bijstaan door een officier van de krijgsmacht (officier-raadsman)¹³, welke in het militaire strafprocesrecht wettelijk gelijkgesteld is met een advocaat.¹⁴ Uit de wetsgeschiedenis van de Wet militaire strafrechtspraak volgt echter dat de rechtsbijstand door een officier-raadsman in het algemeen niet primair gericht zal zijn op de juridische merites van de zaak, maar meer op de typische militaire en sociale facetten van de zaak en op de daaraan verbonden persoonlijke omstandigheden van de verdachte.¹⁵ Voor een verantwoorde benadering van ook juridisch niet ingewikkelde

¹⁰ Uit artikel 131 a lid 1 Wetboek van strafvordering blijkt dat onder de bevoegdheid tot het horen, verhoren of ondervragen van personen mede wordt begrepen het horen, verhoren of ondervragen per videoconferentie.

¹¹ Kamerstukken II 2004-2005, 29 828, nr. 3, p. 11.

¹² Artikel 4 lid 1 onder e Besluit videoconferentie, zoals laatstelijk gewijzigd bij besluit van 27 november 2006, *Stb.* 2006, 610.

¹³ Artikel 23 lid 1 Wet militaire strafrechtspraak.

¹⁴ Artikel 23 lid 4 Wet militaire strafrechtspraak.

¹⁵ Kamerstukken II, 1982-1983, 17 804 (R 1228), nr. 5, p. 35.

zaken werd niettemin een bepaalde basiskennis van het straf- en strafprocesrecht vereist geacht. Het bijbrengen van dat niveau van kennis zou in het algemeen in voldoende mate in de officiersopleiding zijn ingebouwd, aldus de memorie van toelichting. Meer recentelijk heeft de minister in antwoord op Kamervragen onderstreept dat de officier-raadsman zich bij het verlenen van bijstand van meer juridische aard terughoudend dient op te stellen.¹⁶

Echter, uit de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en uit de Europese richtlijn volgt dat sprake dient te zijn van rechtsbijstand verleend door een advocaat die gekwalificeerd en bevoegd is om verdachten of beklaagden juridisch advies en juridische bijstand te verlenen.¹⁷ Een officier-raadsman kan, aangezien hij in het algemeen niet is opgeleid als advocaat, niet als zodanig worden aangemerkt. De rechten van verdachte zouden in het licht van de jurisprudentie van het EHRM en de Europese richtlijn dan ook onvoldoende zijn gewaarborgd indien de verdachte in het operatie- of oefengebied in het buitenland, in plaats van een beroep op een advocaat, 'slechts' een beroep op een officier-raadsman zou kunnen doen.

Bijstand door een officier-raadsman (zowel consultatiebijstand als verhoorbijstand) is derhalve pas mogelijk indien de verdachte militair vrijwillig en ondubbelzinnig afstand doet van zijn/haar recht op consultatie- en verhoorbijstand door een advocaat. Deze werkwijze sluit aan bij de opzet en wetsgeschiedenis van artikel 23 Wet militaire strafrechtspraak, waaruit blijkt dat bijstand door een advocaat voorop staat maar dat in voorkomend geval ook een beroep op een officier-raadsman gedaan moet kunnen worden.¹⁸ Uit de wetsgeschiedenis volgt immers dat de wetgever (met name ook) oog heeft gehad voor zowel die gevallen waarin de strafvordering zich geheel of ten dele in het buitenland afspeelt waarbij het (juist) niet uit te sluiten is dat er geen advocaat (fysiek) voorhanden is, als ook voor de mogelijkheid dat verdachte de voorkeur geeft aan een officier als raadsman boven een advocaat.¹⁹

Voor zover verhoorbijstand door een officier-raadsman wordt verleend, zijn de regels omtrent de inrichting en orde tijdens het politieverhoor zoals die gelden voor de advocaat van overeenkomstige toepassing op de officier-raadsman.

¹⁶ Kamerstukken I, 2009-2010, 31 487 (R1862), C3, p.3.

¹⁷ Preambule nummer 15 van de Europese richtlijn.

¹⁸ Kamerstukken II, 1982-1983, 17 804 (R 1228), nr. 5, p. 35.

De verdachte militair kan zijn besluit om af te zien van verhoorbijstand door een advocaat te allen tijde herroepen. Met een dergelijke herroeping komt het recht op verhoorbijstand door een officier-raadsman te vervallen.

Ik vertrouw er op u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Van de inhoud van deze brief zal de advocatuur door mij in kennis worden gesteld.

Met collegiale groet,

Het College van procureurs-generaal,

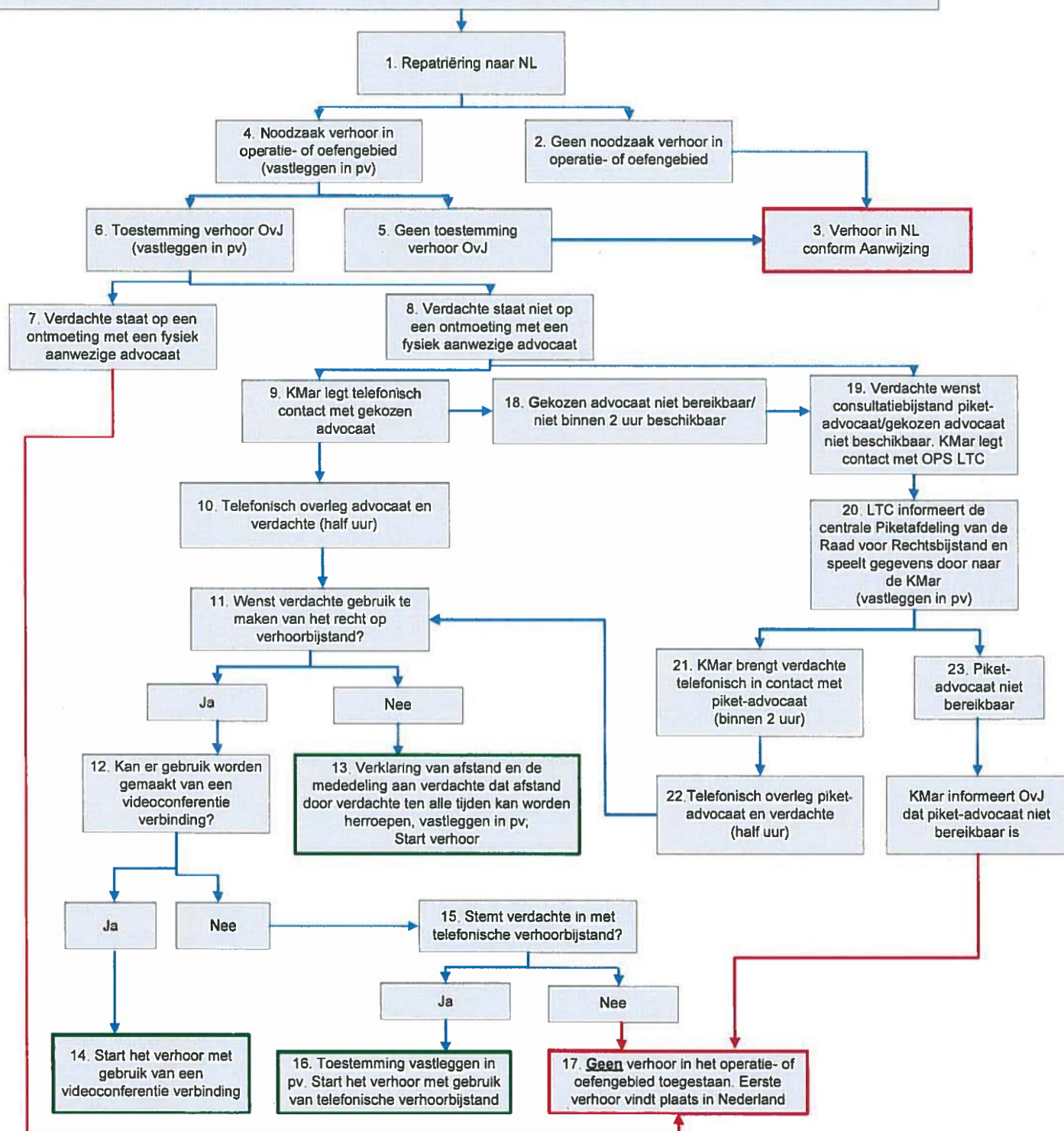
H.J. Bolhaar

¹⁹ Kamerstukken II, 1982-1983, 17 804 (R 1228), nr. 5, p. 36.

Bijlage I rechtsbijstand marechausseeverhoor tijdens militaire operaties en oefeningen in het buitenland

Geldt voor verdachten in de volgende zaken:

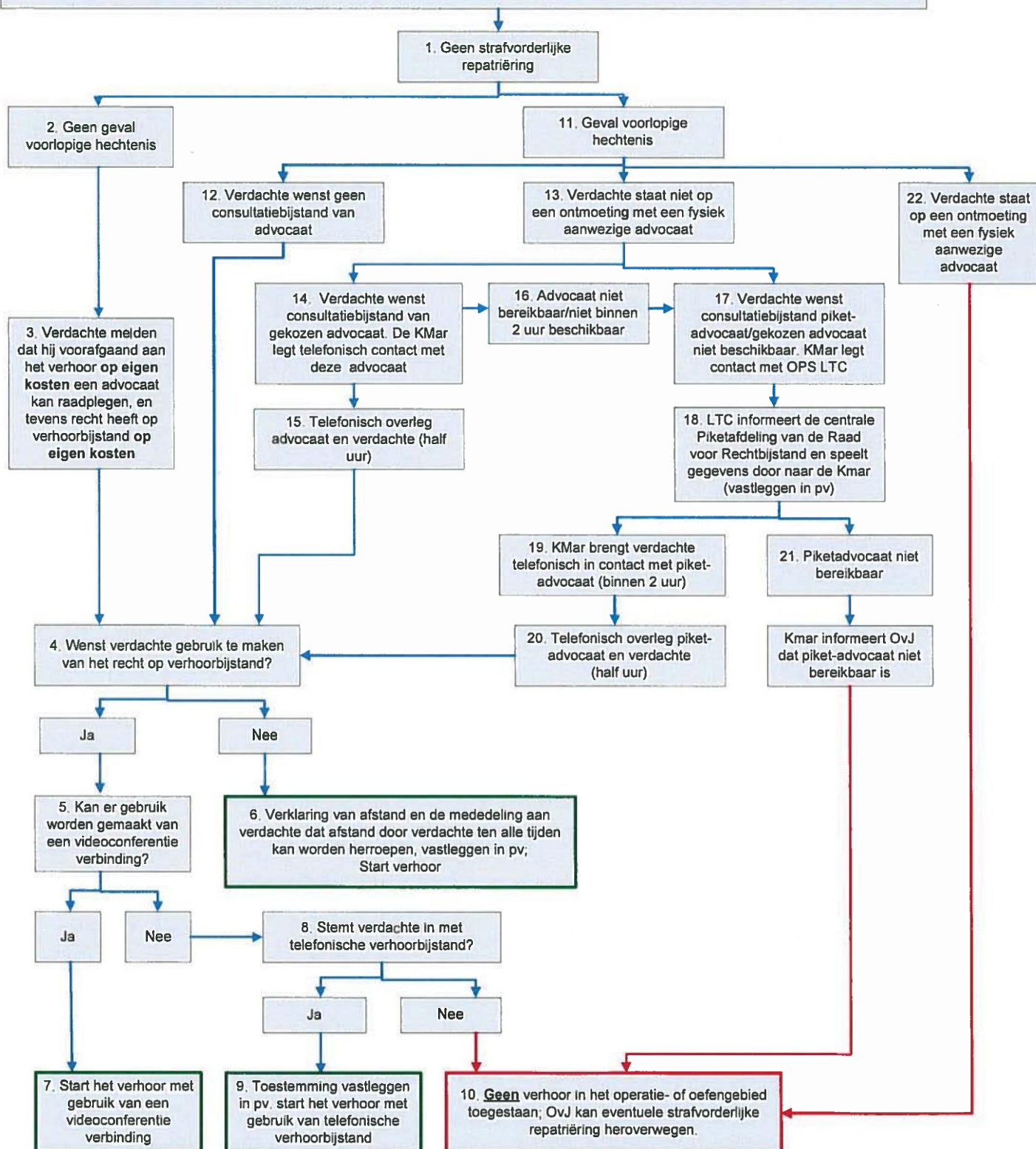
- a) het misdrijf betreft een geval waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan
- b) er is een grond voor toepassing voorlopige hechtenis
- c) de militaire verdachte wordt om strafvorderlijke redenen gerepatriëerd (zie instructie protocol repatriëring verdachte militair). Twee situaties worden onderscheiden:
 - verhoor vindt plaats in Nederland conform bestaande richtlijnen, of
 - er is een gewichtige onderzoeksreden om het eerste verhoor in het operatie- of oefengebied plaats te laten vinden.

Bijlage II rechtsbijstand marechausseeverhoor tijdens militaire operaties en oefeningen in het buitenland

Geldt voor verdachten in de volgende zaken:

- a) het misdrijf betreft
 - een geval waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan, maar
 - een grond voor toepassing voorlopige hechtenis ontbreekt;
- b) alle overige misdrijven en overtredingen.

TOELICHTING STROOMSCHEMA'S

De tijdsaanduidingen in de Aanwijzing zijn overeenkomstig van toepassing in operatie- en oefengebieden. Als de omstandigheden ter plaatse het noodzakelijk maken om af te wijken van deze tijdsaanduidingen, dan dient de beslissing hiertoe gemotiveerd in het proces-verbaal te worden vastgelegd.²⁰

Stroomschema I (pdf-bestand bijlage 1)

1. Uitgangspunt is dat dwangmiddelen (aanhouding en inverzekeringstelling) zoveel als mogelijk pas in Nederland worden toegepast. Is een grond voor toepassing van voorlopige hechtenis aanwezig, dan dient de verdachte om strafvorderlijke redenen te worden gerepatriëerd. Van de repatriëring moet proces-verbaal worden opgemaakt. Hierin moet het volgende worden opgenomen.
 - a. reden(en) waarom de verdachte wordt gerepatriëerd;
 - b. tijdstippen waarop relevante maatregelen (voordracht, beslissing etc.) met betrekking tot de repatriëring zijn getroffen;
 - c. een beschrijving (inclusief tijdstippen) van het verloop van de repatriëring.
2. In afwachting van de repatriëring wordt de verdachte niet verhoord.
3. Het eerste verhoor vindt plaats na aankomst in Nederland conform de Aanwijzing (referte a).
4. Indien de Koninklijke Marechaussee ter plaatse een noodzaak onderkent om de verdachte in afwachting van de repatriëring reeds te verhoren (en mogelijk ook dwangmiddelen toe te passen), dient door de Koninklijke Marechaussee contact te worden gelegd met de officier van justitie.
5. Indien de officier van justitie geen toestemming verleent, vindt het eerste verhoor plaats na aankomst in Nederland conform de Aanwijzing (referte a).
6. Alleen bij toestemming van de officier van justitie kan worden overgegaan tot een eerste inhoudelijk verhoor in het operatie- of oefengebied. Deze beslissing dient gemotiveerd te worden vastgelegd in het proces-verbaal.

²⁰ Telefoonverbinding met het missiegebied kan niet altijd worden gegarandeerd (technische storingen, black hole etc.). Als de situatie bestaat dat over een beveiligde lijn moet worden gesproken, dient de advocaat mogelijk meer tijd te worden gegund om zich te begeven naar een locatie waar een beveiligde lijn met het missiegebied aanwezig is.

De verdachte wordt uitgenodigd/ontboden op het bureau van de Marechaussee in het operatie- of oefengebied. In een proces-verbaal wordt vastgelegd dat de volgende mededelingen zijn gedaan. Ook de reactie van de verdachte dient te worden vastgelegd.

- a. Hij/zij recht heeft recht op consultatie- en verhoorbijstand van een advocaat;
 - b. Hij/zij kan ingeval van gevoelige zaken geen afstand doen van het recht op consultatiebijstand;
 - c. De kosten van een gekozen raadsman zijn voor eigen rekening;
 - d. Aan consultatie- en verhoorbijstand door een piket-advocaat zijn geen kosten verbonden aangezien verdachte zich in een vergelijkbare positie bevindt als de aangehouden meerderjarige verdachte in Nederland;
7. De verdachte staat op een ontmoeting met een fysiek aanwezige advocaat. Dit recht kan hem/haar niet worden ontzegd. Ga verder in het stroomschema naar punt 17.
 8. Verdachte staat niet op een ontmoeting met een fysiek aanwezige advocaat.
 9. De verdachte wenst consultatiebijstand van een gekozen advocaat. De Koninklijke Marechaussee legt telefonisch contact met deze advocaat. Indien de verdachte consultatiebijstand wenst van een piketadvocaat, ga dan verder in het stroomschema vanaf punt 19.
 10. Indien de advocaat bereikbaar is, krijgt de verdachte de gelegenheid om 30 minuten telefonisch overleg te voeren met de advocaat.
 11. Wenst verdachte gebruik te maken van het recht op verhoorbijstand? Indien ja, ga dan verder in het stroomschema naar punt 12; indien nee, ga dan verder in het stroomschema naar punt 13.
 12. Kan er gebruik gemaakt worden van een videoconferentie verbinding? Indien ja, ga dan verder in het stroomschema naar punt 14; indien nee, ga dan verder in het stroomschema vanaf punt 15.
 13. Verdachte doet vrijwillig en ondubbelzinnig afstand van het recht op verhoorbijstand. Verdachte wordt gewezen op de gevolgen van deze afstand en hem wordt medegedeeld dat hij deze afstand te allen tijde kan herroepen. De verklaring van verdachte dat hij afstand doet van het recht op verhoorbijstand en de mededeling aan verdachte dat hij deze te allen tijde kan herroepen wordt vastgelegd in een proces verbaal.
 14. Indien er een videoconferentie verbinding tot stand gebracht kan worden, dient de advocaat van verdachte op een defensielocatie in Nederland in de

gelegenheid gesteld te worden middels deze verbinding verhoorbijstand te verlenen. Vervolgens kan worden gestart met het verhoor.

15. Indien er geen videoconferentie verbinding aanwezig is of deze niet tot stand gebracht kan worden, kan de advocaat, mits verdachte hiermee instemt, verhoorbijstand verlenen middels eens telefoonverbinding. Verdachte dient in de gelegenheid te worden gesteld om over deze instemming met zijn advocaat te overleggen.
16. Na instemming van verdachte kan worden gestart met het eerste verhoor. De instemming van verdachte wordt vastgelegd in een proces verbaal.
17. Indien verdachte niet instemt met telefonische verhoorbijstand kan er geen verhoor van verdachte in het operatie- of oefengebied worden afgenomen. Het eerste verhoor vindt plaats nadat de verdachte militair in Nederland is teruggekeerd.
18. Indien de gekozen advocaat niet bereikbaar is of deze aangeeft niet binnen twee uur beschikbaar te kunnen zijn, wordt door de Koninklijke Marechaussee contact opgenomen met de Operationsroom van het Landelijk Tactisch Commando (LTC), ga vervolgens verder in het stroomschema naar punt 19.
19. Verdachte wenst consultatiebijstand van een piket-advocaat/de gekozen advocaat is niet beschikbaar. De KMar in het operatie- of oefengebied neemt hiertoe contact op met OPS LTC.
20. Het LTC neemt contact op met de Centrale Piketafdeling van de Raad voor Rechtsbijstand tussen 07.00-20.00 uur (Nederlandse tijd) telefonisch 088-7871098 of per e-mail helpdeskpiket@rvr.org. In geval van levensdelicten, gijzelingen en ontvoeringen kan na 20.00 uur (Nederlandse tijd) telefonisch een verzoek voor piketrechtsbijstand worden gedaan. Het LTC deelt mede dat het strafbare feit is begaan in een operatie- of oefengebied in het buitenland en verzoekt de centrale om verstrekking van de gegevens van de beschikbare piket-advocaat. Het tijdstip van melding aan de Centrale Piketafdeling dient te worden vastgelegd in een proces-verbaal.
21. De Koninklijke Marechaussee brengt de verdachte telefonisch in contact met de piket-advocaat. De piket-advocaat dient binnen 2 uur na de melding bij de Centrale Piketafdeling telefonisch bereikbaar te zijn.
22. De verdachte krijgt de gelegenheid om 30 minuten telefonisch overleg te voeren met de piket-advocaat. Ga vervolgens verder in het stroomschema vanaf punt 11.

23. Indien de piket-advocaat niet bereikbaar is dient de officier van justitie hierover geïnformeerd te worden. Er kan geen verhoor van verdachte in het operatie- of oefengebied worden afgenomen (punt 17).

Stroomschema II (pdf-bestand bijlage 2)

1. Er is geen aanleiding om de verdachte om strafvorderlijke redenen te repatriëren.
2. Indien er sprake is van een misdrijf waarvoor geen voorlopige hechtenis mogelijk is dan wel van een overtreding, ga dan verder in het stroomschema vanaf punt 3; indien er sprake is van een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is maar er geen reden is tot toepassing hiervan, ga dan verder in het stroomschema vanaf punt 11.
3. De verdachte wordt uitgenodigd/ontboden op het bureau van de Koninklijke Marechaussee in het operatie- of oefengebied. In een proces-verbaal moet worden vastgelegd dat hem/haar het volgende is medegedeeld:
 - a. Hij/zij zal worden verhoord als verdachte;
 - b. Van welk strafbaar feit hij/zij wordt verdacht;
 - c. Hij de mogelijkheid heeft om, voor eigen rekening, voorafgaand aan het verhoor een advocaat te raadplegen en dat hij, eveneens voor eigen rekening, recht heeft op verhoorbijstand.
4. Wenst verdachte gebruik te maken van het recht op verhoorbijstand? Indien ja, ga dan verder in het stroomschema naar punt 5; indien nee, ga dan verder in het stroomschema naar punt 6.
5. Kan er gebruik gemaakt worden van een videoconferentie verbinding? Indien ja, ga dan verder in het stroomschema naar punt 7; indien nee, ga dan verder in het stroomschema vanaf punt 8.
6. Verdachte doet vrijwillig en ondubbelzinnig afstand van het recht op verhoorbijstand. Verdachte wordt gewezen op de gevolgen van deze afstand en hem wordt medegedeeld dat hij deze afstand te allen tijde kan herroepen. De verklaring van verdachte dat hij afstand doet van het recht op verhoorbijstand en de mededeling aan verdachte dat hij deze te allen tijde kan herroepen wordt vastgelegd in een proces verbaal. Hierna kan worden gestart met het eerste verhoor.
7. Indien er een videoconferentie verbinding tot stand gebracht kan worden, dient de advocaat van verdachte op een defensielocatie in Nederland in de

gelegenheid gesteld te worden middels deze verbinding verhoorbijstand te verlenen. Vervolgens kan worden gestart met het verhoor.

8. Indien er geen videoconferentie verbinding aanwezig is of deze niet tot stand gebracht kan worden, kan de advocaat, mits verdachte hiermee instemt, verhoorbijstand verlenen middels eens telefoonverbinding. Verdachte dient in de gelegenheid te worden gesteld om over deze instemming met zijn advocaat te overleggen. De instemming van verdachte wordt vastgelegd in een proces verbaal.
9. Na instemming van verdachte kan worden gestart met het eerste verhoor. De instemming van verdachte wordt vastgelegd in een proces verbaal.
10. Indien verdachte niet instemt met telefonische verhoorbijstand kan er geen verhoor van verdachte in het operatie- of oefengebied worden afgenomen. Indien het opsporingsbelang vordert dat er zo spoedig mogelijk een verhoor van verdachte wordt afgenomen, kan de officier van justitie de beslissing omtrent de (strafvorderlijke) repatriëring van de verdachte militair heroverwegen.
11. Er is sprake van een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is, maar er is geen reden tot toepassing hiervan. In een proces-verbaal wordt vastgelegd dat de volgende mededelingen zijn gedaan. Ook de reactie van de verdachte dient te worden vastgelegd.
 - a. Hij/zij recht heeft op consultatie- en verhoorbijstand door een advocaat;
 - b. Hij/zij afstand kan doen van het recht op consultatiebijstand;
 - c. De kosten voor een gekozen advocaat zijn voor eigen rekening;
 - d. Aan consultatie- en verhoorbijstand door een piket-advocaat zijn geen kosten verbonden aangezien verdachte zich in een vergelijkbare positie bevindt als de aangehouden meerderjarige verdachte in Nederland;
12. De verdachte doet afstand van het recht op consultatiebijstand van een advocaat, ga vervolgens verder in het stroomschema vanaf punt 4.
13. Verdachte staat niet op een ontmoeting met een fysiek aanwezige advocaat.
14. De verdachte wenst consultatiebijstand van een gekozen advocaat. De Koninklijke Marechaussee legt telefonisch contact met deze advocaat.
15. De verdachte krijgt de gelegenheid om 30 minuten telefonisch overleg te voeren met zijn advocaat, ga vervolgens verder in het stroomschema vanaf punt 4.

